

Biografisk text från 1930

Sjömannen Alexander Selkirk

Biografi:
Alexander Selkirk
– den förste Robinson.
Återutgivning av text från 1930

av Artur Möller

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-676-1

Copyright © 2020 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil.

Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du veta mer om en av de mest lästa böckerna genom historien: Robinson Kruse.

Texten handlar framför allt om hur författaren Daniel Defoe fick inspirationen till sin äventyrsberättelse.

Förebilden var den brittiske sjömannen Alexander Selkirk som sattes i land på en öde ö i Still havet några år innan Defoe skrev sin roman.

Här får du en kort genomgång av Selkirks liv och hur hans historia spreds för mer än 300 år sedan.

Den här texten publicerades ursprungligen år 1930 i tidningen »Svenska Dagbladet» med titeln »Den förste Robinson».

Författare till texten är Artur Möller (1883–1940).

Eftersom den här texten skrevs i början av 1900-talet så innehåller den mått, ord och personer som inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

Alexander Selkirk – Den förste Robinson

Den här texten publicerades ursprungligen år 1930 i tidningen »Svenska Dagbladet» med titeln »Den förste Robinson». Författare till texten är Artur Möller (1883–1940).

Alexander Selkirk, förebilden till Robinson Crusoe, vistades fyra och ett halvt år på den obebodda ön Juan Fernandez utanför Chile.

Ett apropå till det stundande 200-årsminnet av Daniel Defoe.

Om kort tid kan England fira tvåhundraårsminnet av inte blott sin, utan alla länders och alla tiders störste succéförfattare — om man lägger tonvikten på succé, nota bene. Den samtida litterära världen mottog Defoe med avgjord reservation, och när man vid mogen ålder läser om Robinson Crusoe, kan man knappt finna annat än att den inte hade så orätt. Det låder något av förställning och bluff vid hans verk liksom vid hans liv. Swift, som till skillnad från Defoe inte blott var en man med häpnadsväckande fantasi och skildrartalang, utan därjämte en stor ande, lär ha kallat

honom "en obildad karl, vars namn jag glömt".

Men eftervärlden har inte glömt det. I världsomspännande popularitet har Robinson till och med överträffat Gullivers resor. (En encyklopedi påstår till och med att den inledde "den engelska litteraturens världsvälde".)

Men — man måste bestämt vara för det första engelsman, för det andra inte alltför kräsmagad för att vid mogen ålder kunna svälja Robinson Crusoe med hull och hår.

I det tjog fångslände sidor som Schück ägnat Defoe betecknas dennes journalistiska läggning "som själva grunddraget i hans intelligens". Ja, professorn finner honom rentav amerikaniserad: "Det är något modernt, amerikanskt hos honom, som stöter oss efterbliva, europeer tillbaka, han är typen för en energisk, intelligent underklassare utan någon finare kultur, frikyrklig och med mycket breda hedersbegrepp samt i följd därav utrustad att reda sig i det politiska och ekonomiska hasardspelet".

Journalistiken bestod ju ännu på Defoes tid i ströskrifter. Med *The trueborn englishman*, i vilken han påpekade, att engelsmännen själva äro ett blandfolk av briter, romare, saxare, danskar och normander och därför gjorde sig löjliga genom att hysa någon fördom mot Vilhelm av Oranien för hans holländska börd, hade han lyckats anslå den rätta folkliga tonen. Skriften gick på några dagar ut i en upplaga på 80 000 exemplar och förskaffade honom på köpet kungens bevågenhet.

Defoes tidning *Review*, som hade en särskild avdelning för societetsskvaller, 'Mercur Scandale', skiftade färg allt efter ministärerna — den var såtillvida verkligen parlamentarisk. Ibland tycks han ha spelat under täcke med bägge partierna och tagit subsidier

från bägge hållen.

Men, som Schück framhåller, även i sitt författarskap var han alltid aktuell. Kriminalromaner voro liksom memoarer livligt uppskattade i rokokotidens England; Defoe förenade bägge branscherna. Under sitt uppehåll i Newgatefängelset — där han efter dissenterskriften blivit inspärrad, men lössläpptes för att tjänstgöra som hemlig toryagent — hade han kommit i beröring med en del förbrytare; han skrev nu deras memoarer. Och tvivelsutan var det ett reklamtrick, som vilken modern detektivförfattare som helst kunde ha skäl att avundas, när han lyckades förmå John Sheppard att från bödel-skärran till Defoes förläggare räcka över en handling, som skulle gälla för den dödsdömdes självbiografi.

Av speciellt intresse för oss svenskar äro hans historiska arbeten om trettioåriga kriget — som verkligen troddes ha en överste Newport till författare — om hans samtida majestät Karl XII:s krig, om Patkull, Görtz och Peter den store.

Även Defoes numera bortglömda romaner från den undre världen, *Moll Flanders* och *Roxana*, slukades av hans samtid — *Moll Flanders* upplevde till och med en renässans i fransk översättning på Zolas tid och betecknas av Schück som hans näst bästa arbete.

Men till familje- och ungdomsböcker lämpade sig dessa böcker absolut inte. Det var däremot i högsta grad fallet med det verk, vars första del blev synlig i april 1719 och redan under sommaren gick ut i fyra upplagor — *Robinson Crusoe*.

*

Femton år tidigare hade en skotsk sjöman, efter en tvist med sin kapten, blivit landsatt på Juan Fernandez, en obebyggd ö femtio mil utanför Chiles kust, varefter fartyget avseglade. Denne Alexander Selkirk (eller Selcraig) var sjunde barnet i en skomakarfamilj från Largo i Skottland; detta ordningstal hade ingett hans fromma moder föreställningen att han var ämnad till något stort, varpå även dopnamnet häntydde. Vid tretton års ålder tog han medelst en blydagg del i hemortens kyrkliga strider. Modern skämde bort honom och understödde hans uppsåt att gå till sjöss där ära och rikedom väntade, medan den stränge fadern önskade, att han skulle bli vid sin läst (jämför Robinson!). Efter att ha provat sjön, återvände han ännu obändigare än förut och uppträdde vid ett tillfälle så otillbörligt, att han ålades kyrkotukt. Under vintern arbetade han på faderns verkstad, men så snart sjöfarten kom i gång, tog han hyra på en västindiefarare, Cinque Ports Gallery, en nittiotonnare med 16 kanoner. Den slöt sig till ett något större fartyg, S:t George, med 26 kanoner.

Dessa pjäser stodo där inte för ro skull. Spanska tronföljdskriget rasade som bäst, och kapten Dampier på S:t George hade på fickan kaparbrev från H. K. H. prins Georg, som tillika var "Lord High Admiral". Om de mot förväntan inte funno guld på havet, ämnade han söka det i Sydamerika.

De äventyr och plundringståg mot indiansamhällen som denna expedition upplevde kunna i spänning mycket väl mäta sig med Robinsons erfarenheter före skeppsbrottet. I en kritisk situation, utan proviant, räddades engelsmännen av en välförsedd spansk kofferdist, som ankrade tätt intill och äntrades. Men strax efteråt uppstod en häftig tvist mellan de båda kaptenerna och fartygen styrde åt var sitt håll. Brist på livsmedel tvang så småningom Stadling, som förde

Cinque Port, att sätta kurs på den lilla ögruppen Juan Fernandez, där han vid en tidigare kryssning lagt upp en depå.

Då Karl Warburg i sin inledning till en illustrerad svensk upplaga av Robinson Crusoe talar om Selkirk som en »vild skotsk matros», flera gånger straffad för myteri, som »rymt från sitt skepp, då detta lagt till vid en obebodd ö», visar detta helt enkelt att han inte läst Howells: *Life of Alexander Selkirk*, som bl. a. vitsordas av *Encyclopædia Britannica*. "The honest Selkirk" figurerar tvärtom på fartygets officerslista som *Sailing-Master*, vilket betyder navigationskunnigt biträde åt kaptenen. Och det var på egen begäran han, efter en häftig ordväxling med Stadling, av en barkass sattes i land på den obebodda ön, vars förråd under mellantiden bortförts av två franska valfångare.

Så här skildrar Howell i korthet förloppet:

"Misshälligheten blev, i stället för att göras upp, större för var dag och befäste Selkirks beslut att lämna fartyget. Strax innan man lättade ankar, fördes han i land med sina tillhörigheter, och han satte foten på stranden med en känsla av frihet och glädje. Han skakade hand med sina kamrater och sade dem hjärtligt farväl, medan han yrkade på deras återvändande till fartyget, emedan Stadling väntade i båten, vilken order de omedelbart åtlydde, men ej förr hörde han ljudet av deras åror, då de lämnade bukten, än fasorna över att ha blivit lämnad ensam, utanför allt mänskligt sällskap, kanske för alltid, störtade sig över hans sinne. Hans hjärta sjönk i bröstet, och all hans beslutsamhet sviktade. Han rusade ned till vattnet och anropade dem att vända om och ta honom med ombord. Men Stadling slog dövörat till för alla hans böner och hånade rentav hans förtvivlan — — —».

Flera dagar sedan han blivit lämnad ensam var Selkirk i så ned-

tryckt sinnesstämning, att han knappt brydde sig om någon föda. Han satt på sin sjömanskista och bara stirrade, tills natten sänkte sig över havet. Han hoppades i det längsta få se skeppet komma tillhaka ...

Det var i mitten av oktober 1704, och naturen utvecklade hela sin tropiska vårprakt; men Selkirk var i sin ensamhet ur stånd att njuta den. Han hade att kämpa för tillvaron på ett sätt, sam var alldeles främmande för hans ras och uppfostran. Hans föda bestod att börja med av skaldjur och sälkött — detta dels emedan han måste spara på sitt krut, dels därför att han inte vågade avlägsna sig inåt land, av oro för att ett fartyg just då skulle komma inom synhåll. Men i brist på salt och bröd äcklade honom den talgiga födan och på nätterna hämnades sälarna genom att hålla honom vaken med sin hemska klagan.

”Så modstjälande var hans belägenhet att ingenting utom den gudomliga Försynen kunde ha räddat honom från att falla i den yttersta förtvivlan”, skriver Steele, som skildrade hans öde i en artikel i *’The english man’*. Men det var just i denna belägenhet, som hela välsignelsen av den religiösa uppfostran började göra sig gällande, sedan allt hopp hade flyktat och han i brist på alla yttre förströelser tvangs att gå in i sig själv. ”Steg för steg började han försona sig med sitt öde; och då vintern nalkades, insåg han nödvändigheten att skaffa sig något skydd mot vädret; ty även i detta utmärkta klimat kan det frysa om nätterna och kan man finna snö på marken om morgonen.”

Han byggde alltså två hyddor av pimentoträ och täckta dem med det gräs, som växer till över två meters höjd och vars strån påminner om havre. Den större blev hans sängkammare; när de medförda sängkläderna voro utslitna använde han getskinn; det var också hans bönkapell. Här höll han morgon och afton husandakt, som bruket varit i hans föräldrahem. Han sjöng en psalmvers och läste högt ur

Skriften, både för att inte förlora talförmågan och för glädjen att höra en mänsklig röst, låt vara sin egen.

Den mindre hyddan inrymde hans kök och skaffereri; hans värdefullaste husgeråd var den gryta han fått med sig från fartyget, spettet var hans egen hemslöjd. Omkring hans bostad betade en flock getter, som han förlamat utan att allvarligt skada deras hälsa.

Något åkerbruk försökte han sig däremot inte på som Robinson Crusoe. Jakten var hans förnämsta förströelse. Genom träning och sund alkoholfri diet blev han en snabblöpare av rang; de vilda getterna kunde inte hålla honom stången.

Efter hand som han vant sig vid den lugna episka rytmen i denna naturtillvaro föreföll honom inte tiden längre så lång. Vissa göromål togo också ganska lång tid i anspråk: exempelvis att göra upp eld, för vilket han använde indianernas metod att gnida två stycken av pimentoträdet mot varandra.

Sedan han tillgodosett de rent praktiska behoven började Selkirk tänka på de estetiska. Han smyckade sin hydda med blommande grenar av de färgrikaste och vackraste trädslagen. Och han lärde sina kattor dansa till sång. Att börja med hade han tämjt några vildkattor för att hålla de många råttorna, som hotade hans förråd, på avstånd. Men snart hade han en mängd av dessa graciösa djur som bodde hos honom och utgjorde hans intimaste umgänge. Han pinades blott av tanken, att efter hans död skulle dessa vänner förmodligen äta upp honom.

Under hela sin vistelse på ön svävade Selkirk bara två gånger i egentlig livsfara. Under ett av sina jaktlopp efter ett villebråd råkade han nämligen komma för nära en av de avgrunder, vilka det fanns gott om på öns norra del. En gren som han grep tag i gav efter, och

han störtade ned. När han återkom till medvetande låg geten död vid hans sida. Själv var han under tre dagar så gott som oförmögen att röra sig.

En dag kastade ett fartyg ankar ganska nära hans ö. Tyvärr förde det spanska flaggan. Selkirk hade beslutat sig för, att om en fransman kom inom synhåll skulle han söka signalera, men av en spanjor befarade han att föras till gruvorna och underkastas tortyr om han inte ville övergå till katolska läran och ämnade därför hålla sig undan.

Man hade emellertid upptäckt den underliga figuren, vars klädsel hade föga likhet med en rokokokavaljers, från fartyget och lossade några skarpa skott, som dödade ett par getter. Själv gömde han sig i skogen. Det var den enda beröringen Alexander Selkirk under fyra och ett halvt år hade med mänskligheten. Han befriades av en landsman, kapten Cook, som även skrev en redogörelse för förloppet. Han hade inte förlorat talförmågan, men stammade och tycktes söka efter orden.

*

Daniel Defoe kan säkerligen fritagas från beskyllningen att på något sätt ha lurat Selkirk på hans anteckningar. Däremot har han tvivelsutan antingen vid läsningen av Steeles artikel eller Cooks skildring fått impulsen till sitt världsberömda verk.

Men för att av ett stoff på tio eller tolv sidor göra en bok på två delar behöver men också skapande fantasi.

Av beskrivningen på Juan Fernandez och eremitlivet där har han tillgodogjort sig praktiskt taget allt. (Även Robinsons idé med tide-

räkningen återfinnes hos Selkirk, likaså det sinande bläcket.) Till och med den underliga getskinnskostymen är lånad — när Cooks män funno Selkirk påminde han på avstånd genom sin dräkt om de djur som utgjorde hans livvakt. Skor hade han dock inte brytt sig om att söka tillverka sedan det från Europa medförda paret var utnött.

Jag erkänner gärna, att det som föreföll mig tokroligast när jag för ett par månader sedan läste om Robinson var denna getskinnspäls som han gick omkring i på en tropisk ö — och varför? — jo emedan han fann det opassande att gå naken. Längre kan man knappt driva känslan för dekorum. (Att salta bad äro en njutning och en rekreation synes inte ha fallit honom in).

Den i sin enkelhet gripande landsättningen av Selkirk har Defoe däremot inte haft användning för — han har i stället tillgripit det gamla romantiska skeppsbrottet, som ju ger upphov till några av bokens yppersta sidor: expeditionerna till vraket och överförandet av all den civilisation som står att rädda. Men även där spelar hans bristande psykologi — eller hans brådska — ett litet spratt. Först något längre fram, då han i ett sammanhang har användning för en hund, talar han om att han räddade skeppshunden vid sitt första besök ombord. Man skulle annars tro, att mötet med detta enda levande väsen enbart fyllt honom med största glädje.

Men att det skulle bli för enformigt utan människor har Defoe naturligtvis strax haft klart för sig; därför dessa besynnerliga kannibaliska fester — besynnerliga därför att man aldrig får någon rimlig förklaring varför de behöva firas på denna ö, så långt från fastlandet och omgiven av förrädiska strömmar, som också kosta åtskilliga liv.

Bland skyttebravader står Robinsons och Fredags slakt på de obeväpnade vildarna — det är flera dubbleer — i en mycket hög klass.

Men den stora publiken har aldrig varit så noga med sannolikheten. Att Robinson Crusoe skulle bli en oerhörd succé i England är ju inte svårt att förstå. Att den blev det även i Frankrike har nog Defoe till avsevärd del Rousseau att tacka för. Författaren till *Emile* förklarade, att han satte den främst bland de böcker som man borde ge varje ung människa i handen; Robinsons historia är hela mänsklighetens.

Karl Warburg kallar den för arbetets saga. I händerna på en djupare och mera psykologiskt intresserad diktare skulle den kanske ha kunnat bli ensamhetens stora epos.

Artur Möller.

Viktiga ord och personer

Dampier, William.

[1651–1715] Brittisk sjökapten, pirat, författare och upptäcktsresande. Dampier var den förste att segla jorden runt två gånger och var även den förste engelsmannen i Australien. Gjorde många av de första kartorna över områden i Stilla havet.

Defoe, Daniel.

[1660–1731] Engelsk handelsman och författare. Han är mest känd för romanen "Robinson Crusoe" (1719).

Prins Georg.

[1660–1727] Brittisk och irländsk kung som Georg I från 1714 tills sin död 1727 samt kurfurste av Hannover 1698–1727. Föddes i Tyskland och blev den förste monarken av Huset Hannover när han tog över tronen 1714. Tvingades slå ned ett invasionsförsök av tronpretendenten Jakob Edvard Stuart. Som kurfurste av Hannover erövrade han Bremen och Verden år 1719 från Sverige.

von Görtz, Georg Heinrich.

[1668–1719] Tysk-svensk politiker och statsman. Tjänstgjorde

som Karl XII:s förste minister från 1715 tills kungens död år 1718. Var framför allt ansvarig för att få ordning på den svenska ekonomin.

Howell, John.

[1788–1863] Skotsk uppfinnare, butiksägare och författare. Howell skapade bland annat ett experimentellt flygplan som dock kraschade och resulterade i ett brutet ben. Han skrev år 1829 den första biografien om sjömannen Alexander Selkirk, förebilden till Robinson Kruse.

Karl XII.

[1682–1718] Svensk kung från 1697 tills sin död år 1718. Tillbringade större delen av sin regeringstid i strid. Är kanske mest känd för det svenska nederlaget i slaget vid Poltava. Dödades av en norsk kula under belägringen av Fredrikstens fästning år 1718. Efter Karl XII:s död tappade Sverige sin roll som stormakt.

Kofferdist.

Ett äldre uttryck inom sjöfarten som användes om de fartyg vars syfte enbart var handel.

Möller, Artur.

[1883–1940] Svensk författare och journalist. Arbetade bland annat på tidskrifterna "Hvar 8 Dag", "Varia" och "Figaro". Var en av landets mest kända kåsör-skribenter och publicerades under ett stort antal olika signaturer. Några av hans mest kända böcker är "Bara du och jag" (1924), "Passion: roman" (1934) och "Sena tiders barn" (1904).

Patkul, Johann.

[1660–1707] Livländsk adelsman och militär. Han kämpade för att göra Livland mer självständigt i det svenska riket. Han dömdes i sin frånvaro till döden år 1694. Patkul gick senare i rysk tjänst och stred mot Sverige.

Peter den store.

[1672–1725] Rysk tsar och kejsare från 1682 till sin död 1725. Betraktas som en av Rysslands stora nationalhjältar efter att ha besegrat Karl XII:s trupper vid Poltava.

Rokoko.

Konststil som främst var rådande omkring 1715-1765.

Rousseau, Jean-Jacques.

[1712–1778] Fransk kompositör, filosof och författare. Rousseau är en av historiens mest inflytelserika personer. Hans verk "Bekännelser" (1782) betraktas som litteraturens första självbiografi. Några av hans mest kända verk är "Om samhällsfördraget eller Statsrättens grunder" (1762), "Emil eller Om uppfostran" (1762) och "Julie eller Den nya Héloïse" (1761).

Schück, Henrik.

[1855–1947] Svensk litteraturhistoriker vid Uppsala universitet. Var ledamot av Svenska Akademien och Vetenskapsakademien. Är mest känd för de båda omfattande verken "Svensk illustrerad litteraturhistoria" och "Allmän litteraturhistoria".

Sheppard, John.

[1702–1724] Engelsk inbrottstjuv. Var döpt till John men kallad-

es oftast för Jack, på engelska hade han också smeknamnet ”ärlige Jack” (”Honest Jack”). Han gjorde en serie inbrott och fängslades fem gånger – och blev rikskänd eftersom han lyckades rymma fyra av gångerna. Efter en brottslig karriär som bara varade två år hängdes han offentligt i november 1724.

Spanska tronföljdskriget.

Ett stort krig i Europa som pågick från 1701 tills 1714. Kriget uppstod när den barnlöse spanske kungen Karl II avled. På ena sidan fanns bland annat Frankrike, Bayern och Savojen och på den andra bland annat Österrike, England och Tysk-romerska riket. Strider utkämpades inte bara i Europa utan också i Amerika och i Asien.

Swift, Jonathan.

[1667–1745] Brittisk präst och författare. Swift växte upp på Irland och tjänstgjorde också här som präst. Han blev känd tack vare sina många humoristiska noveller och romaner. Swift betraktas i dag som en av världslitteraturens största satiriker. Hans mest kända bok är ”Gullivers resor” (1726).

Trettioåriga kriget.

En rad militära konflikter som omfattade större delen av Europa. Krigen pågick mellan 1618 och 1648.

Warburg, Karl.

[1852–1918] Svensk litteraturhistoriker och riksdagsledamot. Tjänstgjorde som professor i litteraturhistoria först i Göteborg och sedan i Stockholm. Var en av landets ledande litteraturforskare och var en av de drivande i uppslagsverket ”Illustrerad

svensk litteraturhistoria”.

Vilhelm av Oranien.

[1650–1702] Kung av England, Skottland och Irland från 1689 tills sin död år 1702. Vilhelm var prins av Oranien från födseln i Haag och utsågs till ståthållare i Nederländerna år 1672. Han tog över som kung i England, Skottland och Irland då morbrodern Jakob II avsattes. Hans tid vid makten var framgångsrik, framför allt när det gäller striderna mot Frankrike.

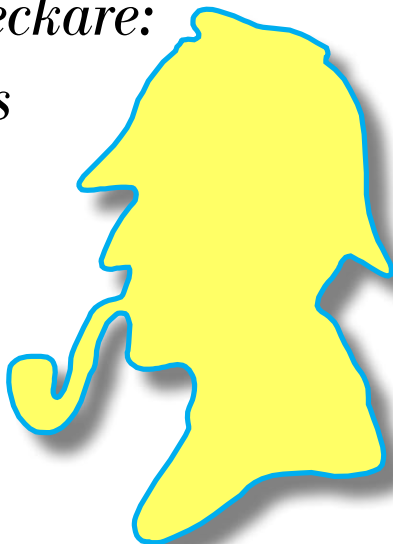
Zola, Émile.

[1840–1902] Fransk författare. Var en av de mest inflytelserika författarna inom naturalismen. Hans mest kända verk är ”Thérèse Raquin” (1867) och ”Den stora gruvstrejken” (1885).

*Om du gillade den här e-boken
så kolla in våra deckare:*

- *Sherlock Holmes*
- *Filip Collin*
- *Leo Carring*
- *Asbjörn Krag*
- *Auguste Dupin*
- *Dick Donovan*

Mer info: www.klassiskadeckare.se